

VYRIAUSYBĖS PROJEKTO „NAUJOS KARTOS BAUSMIŲ VYKDYMO ĮSTAIGOS“ ĮGYVENDINIMO VERTINIMAS

2024 m. kovo 29 d.

Nr. VRE-1

SANTRAUKA

Vertinimo svarba

Laisvės atėmimo bausmės ir kitų asmens laisvę apribojančių priemonių tikslas – apsaugoti visuomenę nuo nusikalstamų veikų ir mažinti pakartotinį nusikalstamą elgesį. Šis tikslas gali būti pasiektas tik tuomet, jei įkalinimo laikas, kiek tik įmanoma, naudojamas asmenų reintegracijai į visuomenę po paleidimo ar resocializacijai¹. Šalies bausmių vykdymo sistema neskatina nuteistųjų keisti kriminalinio pobūdžio įpročių², daugiau nei 60 proc. asmenų laisvės atėmimo bausmę atlieka ne pirmą kartą, jų dalis dvejus metus mažėjo, tačiau 2023 m. išaugo 5,9 proc. punkto palyginus su 2022 m. (2020 m. – 67 proc., 2021 m. – 64 proc., 2022 m. – 61,5 proc., 2023 m. – 67,4 proc.)³.

Po nesėkmingos resocializacijos į laisvę išleistas nuteistasis vidutiniškai padaro apie 100 naujų nusikalstamų veikų⁴ ir tik tada yra sulaikomas, teisiamas ir vėl baudžiamas. Šių 100 naujų nusikalstamų veikų vidutinė turtinė žala fiziniams asmenims yra apie 18,6 tūkst. Eur. Neturtinė žala paprastai yra didesnė ir sunkiai įvertinama. Jei nusikaltęs asmuo vėl nuteisiamas laisvės atėmimo bausme, jos vykdymas kainuoja vidutiniškai dar apie 38

¹ 2021–2030 m. plėtros programos valdytojos Teisingumo ministerijos teisingumo sistemos plėtros programos pagrindimas. Prieiga per internetą: [2021-2030 metu teisingumo sistemos plėtros programos pagrindimas.pdf \(lv.lt\)](#), žiūrėta 2023-11-15.

² Ten pat, prieiga per internetą: [2021-2030 metu teisingumo sistemos plėtros programos pagrindimas.pdf \(lv.lt\)](#), žiūrėta 2023-12-05.

³ 2023 m. Teisingumo ministerijos veiklos ataskaita. 31 psl., 22 paveikslas. Prieiga per internetą: [Dėl Viešojo sektoriaus subjekto metinės veiklos ataskaitos ir viešojo sektoriaus subjektų grupės metinės veiklos ataskaitos rengimo tvarkos aprašo patvirtinimo \(lv.lt\)](#), žiūrėta 2024-03-26.

⁴ Strateginės veiklos gairės 2022–2030 m., patvirtintos Kalėjimų departamento direktoriaus 2022-02-07 įsakymu Nr. V-28, 2 psl.

tūkst. Eur. Papildomai reikėtų įskaičiuoti ikiteisminio tyrimo ir teismo proceso kaštus. Apskritai, bendra turtinė nusikalstamumo Lietuvoje žala kasmet sudaro apie 5 proc. BVP.

XVIII Vyriausybė savo programoje⁵ bausmių vykdymo įstaigų pertvarką įvardino kaip vieną savo prioritetinių veiklos projektų ir numatė, kad pertvarkyta sistema turi užtikrinti standartus atitinkančias kalinimo sąlygas; sistemos pareigūnams ir darbuotojams garantuoti metodologinį palaikymą, galimybes kelti kvalifikaciją ir vidinę motyvaciją; gerinti nuteistųjų parengimą grįžti į visuomenę, kad atlikę bausmę savo gyvenimo tikslų siektų teisėtais būdais. Nurodomos ir aiškios bausmių vykdymo įstaigų vizijos – kaip turi atrodyti jų struktūra ir sprendimai ilguoju laikotarpiu bei pertvarkos plano poreikis.

Vertinimo tikslas ir apimtis

Vertinimo tikslas – pateikti susistemintą informaciją apie bausmių vykdymo sistemos pertvarkos įgyvendinimo eigą.

Pagrindinės vertinimo kryptys:

- ✓ pasirengimas bausmių vykdymo sistemos pertvarkos įgyvendinimui;
- ✓ infrastruktūros gerinimo priemonių įgyvendinimas;
- ✓ darbuotojų darbo sąlygų gerinimo priemonių įgyvendinimas;
- ✓ resocializacijos stiprinimo priemonių įgyvendinimas.

Vertinamieji subjektai: Teisingumo ministerija, Lietuvos kalėjimų tarnyba.

Vertinimo metu atlikome visų savivaldybių apklausą; naudojome Eurostato, Lietuvos kalėjimų tarnybos, Lietuvos probacijos tarnybos statistinius duomenis; Lietuvos socialinių mokslų centro Teisės instituto leidinius; bendravome su Lietuvos teisėsaugos pareigūnų federacijos atstovais (2 priedas).

Vertinamas laikotarpis: 2021–2023 m. Siekdami įvertinti pokyčius, naudojome ir 2020 m. duomenis.

Pagrindiniai vertinimo rezultatai

Vyriausybė savo programoje inicijavo reikšmingus bausmių vykdymo sistemos pokyčius, tačiau plėtros programoje numatyto resocializacijos stiprinimo ir personalo optimizavimo pažangos priemonėms finansavimas neskirtas, jos vykdomos tik tęstinėmis ir Norvegijos finansinio mechanizmo programos finansuojamomis priemonėmis. Infrastruktūros gerinimo priemonių įgyvendinimas užsitęsė ilgiau nei 10 metų.

Pasirengimas bausmių vykdymo sistemos pertvarkai ir jos infrastruktūros gerinimas

XVIII Vyriausybės programos nuostatų įgyvendinimo plane numatyta iki 2022 m. II ketv. parengti bausmių vykdymo sistemos pertvarkos planą. Įgyvendinant šią nuostatą parengti dokumentai,

⁵Patvirtinta Seimo 2020-12-11 nutarimu Nr. XIV-72.

integruojantys bausmių vykdymo sistemos pertvarkos kryptis, pažangos ir tęstinės veiklos priemonės visu pertvarkos laikotarpiu – Bausmių vykdymo sistemos įkalinimo įstaigų 2030 m. strategijos metmenys bei Strateginės veiklos gairės 2022–2030 m. Gairėse nenumatyti planuojamų veiklų ar priemonių įgyvendinimo terminai, finansavimo poreikis ir rodiklių reikšmės, o jos įgyvendinamos vykdant Teisingumo ministerijos strateginius ir Lietuvos kalėjimų tarnybos metinius veiklos planus, kurie neapima gairėse numatytų ilgo laikotarpio (iki 2030 m.) pertvarkos veiksmų. Toks planavimo ir įgyvendinimo būdas neleidžia užtikrinti pertvarkos nuoseklumo ir neatskleidžia visumos ir sąsajų, sudėtinga stebėti, ar pasiekta pakankama pertvarkos pažanga ir laiku imtis priemonių jai užtikrinti (1.1 poskyris, 11 psl.).

Siekiant, kad iki 2030 m. skirtinų terminuotų laisvės atėmimo bausmių santykis su kitomis bausmėmis neviršytų 15 proc., atliekami Baudžiamojo kodekso pakeitimai. Kodekso specialiosios dalies pakeitimų svarstymo procesas nebaigtas. Skaičiavimų, kokią įtaką pakeitimai turės nuteistųjų skaičiaus mažėjimui ir kaip iki 2030 m. pavyks pasiekti 3 000 kalinių 5-iuose regioninio tinklo kalėjimuose rodiklį, ministerija neparengė, o priimtų pakeitimų poveikis bus vertinamas kas 2 metus, atliekant paskirtų bausmių, įkalinčių asmenų skaičiaus bei vidutinės laisvės atėmimo bausmės trukmės monitoringą. Neparengti skaičiavimai, kuriais būtų grindžiami pasirinkti tikslai, užsitęsęs Baudžiamojo kodekso specialiosios dalies pakeitimų priėmimas lemtų lėtesnį kalinių skaičiaus mažėjimą (1.1 poskyris, 11 psl.).

Modernizuotų laisvės atėmimo vietų dalis didėja: nuo 31 proc. (2020 m.) iki 52 proc. (2023 m.), bet 6-iuose kalėjimuose daugiau nei 50 proc. kalinių vis dar tenka mažesnis nei minimalus rekomenduojamas 4 kv. m gyvenamasis plotas: Vilniaus kalėjime – 51 proc., Šiaulių – 65 proc., Marijampolės – 72 proc., Pravieniškių – 77 proc., Alytaus – 85 proc. Dėl netinkamų kalinimo sąlygų 2020–2023 m. Lietuvos ir Europos teismai neturtinei žalai kalintiems asmenims atlyginti priteisė 859,1 tūkst. Eur (1.2 poskyris, 14 psl.).

Gairėse numatytos infrastruktūros plėtros kryptys neatsispindi įgyvendinimo dokumentuose ir veiksmuose: iki 2030 m. numatyta pastatyti 2 naujus kalėjimus Šiauliuose ir Klaipėdoje, tačiau suplanuota tik Šiaulių kalėjimo statyba; numatyta ne mažiau nei 7 kv. m ploto vienam asmeniui, o Alytaus pataisos namų bendrabučio rekonstrukcijos projekte – 5 kv. m. Nuo 2009 m. nepradedamos Šiaulių kalėjimo statybos, planuotu tempu nevyksta 2011 m. pradėta Alytaus pataisos namų bendrabučio rekonstrukcija (planuotas įgyvendinimas 80 proc. (2021 m.) sumažintas iki 47 proc. (2022 ir 2023 m.), faktinė 2022 m. reikšmė – 30,5 proc., 2023 m. – 63 proc.). Daugiau nei 280 nuteistųjų kalinimo sąlygos nepagerintos, neįvykdžius pasirašytos moduliinių namelių įsigijimo sutarties, dėl kurios nevykdymo teismas Lietuvos kalėjimų tarnybai priteisė tiekėjui atlyginti per 0,5 mln. Eur nuostolių. Užsitęsęs svarbių infrastruktūros modernizavimo projektų įgyvendinimas lemia lėtesnį nuteistųjų gyvenimo sąlygų gerėjimą, priteisiamos žalos mažėjimą, neprideda prie nuteistųjų ir darbuotojų saugumo (1.2 poskyris, 14 psl.).

Resocializacijos stiprinimas ir personalo optimizavimas

Teisingumo sistemos plėtros programoje resocializacijos stiprinimo pažangos priemonės ir siektini rodikliai neapibrėžti, personalo optimizavimo ir resocializacijos stiprinimo pažangai finansavimo neskirta, vykdomos tik tęstinės ir Norvegijos finansinio mechanizmo programos finansuojamos personalo kvalifikacijos kėlimo ir resocializacijos proceso tobulinimo priemonės. Nepasiekus stebimų 3 pažangos rodiklių reikšmių ateinančių laikotarpių strateginiuose veiklos planuose jos sumažintos: siektina resocializacijos funkciją atliekančių darbuotojų dalis sumažinta 15 proc. p., kvalifikaciją

tobulinusių darbuotojų dalis – 21 proc. p., nuteistųjų, priskirtų bausmę atlikti lengvojoje grupėje ir perkeltų į pusiaukelės namus, dalis – 11 proc. p., tačiau nepasiekus suplanuotų rodiklių siektinos reikšmės sumažintos. Visose laisvės atėmimo vietų įstaigose 2023 m. neužimta 20,5 proc. (481 iš 2 342) etatų, resocializacijos skyriuose neužimta 29 proc. (134 iš 469) pareigybių. Nevykdant plėtros programose numatytų, į pažangą orientuotų personalo ir resocializacijos gerinimo veiklų, siektinų rezultatų ir rodiklių, laisvės atėmimo vietų įstaigose neturint pakankamo darbuotojų skaičiaus, o pokyčių siekiant tik tęstinėmis ir Norvegijos finansuojamomis priemonėmis, su nuteistųjų resocializacija susijusios problemos sprendžiamos lėtai ir gali neturėti esminio poveikio keičiant nuteistųjų elgesį, mažinant pakartotinai nusikaltusiųjų skaičių (2.1 poskyris, 20 psl.).

Vykdamas tęstinę resocializacijos veiksmingumo didinimo veiklą įgyvendinta 94 proc. resocializacijos reformos koncepcijos priemonių, tačiau šių priemonių veiksmingumas nevertintas. Neįdiegta elgesio pataisos programų stebėsenos sistema. LKT veiklos planuose 4 iš 7 suplanuoti resocializacijos veiksmingumo didinimo rodikliai nepasiekti: planuota, kad 2023 m. 55 proc. nuteistųjų dirbs, užsiims individualia, kūrybine veikla, faktas – 47,5 proc.; 60 proc. (2022 m. planas) nuteistųjų dalyvaus elgesio keitimo programose, faktas – 33,7 proc.; 91 proc. nuteistųjų baigs elgesio keitimo programas, faktas – 81,2 proc.; bus 39 proc. atliekančių bausmę lengvoje grupėje ir perkeltų į pusiaukelės namus, faktas – 23,3 proc. Dėl grįžtančių asmenų elgesio ir bendradarbiavimo su Lietuvos kalėjimų tarnyba trūkumų 75 proc. (iš 56) savivaldybių susiduria su problemomis vykdydamos grįžtančių asmenų socialinę integraciją, 50 proc. savivaldybių mano, kad laisvės atėmimo vietų įstaigose pritaikoma nepakankamai socialinės integracijos priemonių. Nevertinant Nuteistųjų resocializacijos koncepcijos įgyvendinimo plane numatytų priemonių ir nevykdant pataisos programų veiksmingumo stebėsenos, taikomos resocializacijos priemonės gali būti netaiklios. Nesant pakankamo LKT ir savivaldybių bendradarbiavimo vykdamas socialinę nuteistųjų socialinę integraciją, trūkstam socialinių paslaugų, išėję į laisvę asmenys nėra motyvuoti dalyvauti tolesniuose socialinės integracijos etapuose, keisti savo nusikalstamą elgesį, o resocializacijos procesas gali nepasiekti norimos pažangos (2.2 poskyris, 23 psl.).

Viena Vyriausybės programos iniciatyvų – atviro tipo laisvės atėmimo įstaigų (pusiaukelės namų) tinklo plėtra. Ši plėtra vykdoma nuo 2016 m., šalyje veikia 8 pusiaukelės namai, iš kurių 3 atidaryti 2023 m., dar vienus planuojama atidaryti 2024 m. I ketv. Daugėja į juos perkeltų nuteistųjų: 2020 m. – 85, 2023 m. – 160. Tokių namų plėtra (tikslai, rodikliai, finansavimas) nenumatyta nei Vyriausybės programos nuostatų įgyvendinimo plane, nei Teisingumo sistemos plėtros programoje. 2022–2024 m. jų plėtra vykdyta tik Norvegijos finansuojamomis priemonėmis, kurių įgyvendinimas baigiasi 2024-04-30. Naujai atidarytuose 3 (iš 4) namuose įrengtų vietų skaičius neatitinka Strateginės veiklos gairėse numatytų 20 vietų vienoje įstaigoje skaičiaus: Tauragės pusiaukelės namuose įrengta 27, Kauno r. – 25 ir Plungės – 27. Teisingumo sistemos plėtros programoje nesuplanavus šių namų plėtros iki 2030 m., neapskaičiavus steigimui reikalingų finansų poreikio, neužtikrinant rekomenduojamo maksimalaus nuteistųjų skaičiaus juose, nesudaromos prielaidos šiems namams maksimaliai prisidėti prie teigiamo poveikio nuteistųjų resocializacijai (2.3 poskyris, 26 psl.).